

GRAD
10

Kreol Monisien

YOUNIT 2

Mauritius Institute of Education
under the aegis of

Ministry of Education, Tertiary Education,
Science and Technology

Baze lor nouvo curriculum Kreol Republik Moris pou National School Certificate

**NOU LOSEAN, NOU TREZOR,
NOU RESPONSABILITE**

Aruna Ankiah-Gangadeen, Head Curriculum Development, Implementation and Evaluation

Lekip redaksion

Nicholas Natchoo, kordonater panel Kreol Morisien Grad 10 (MIE)

Alexendrinne Arlapen, profeser kolez (SeDEC)

Cindy Desalles, profeser kolez (SeDEC)

Priyadarshani Gunoory, profeser kolez (MGI)

Vanessa Labonne-Arnold, profeser kolez (SSS)

Alain Muneean, pratikan langaz/mizisien/pedagog (ABAIM/Terre de Paix)

Megan Rose, profeser kolez (SSS)

Nita Rughoonundun-Chellapermal, associate professor (MIE)

Sandrine Russie Beauharnais, profeser kolez (SeDEC)

Kontribiter

Rick Bonnier, pasione losean/invanter

Lindsey Collen, ekrivenn

Michel Ducasse, poet

Jean-Luc Émile, zournalist

Emmanuel Bruno Jean-François, Pennsylvania State University

Nino (Danilo Sanassee), artist

Georges Daniel Véronique, Université Aix-Marseille (Emeritus)

Miz-an-paz

Kunal Sumbhoo, graphic designer (MIE)

Nishi Manic, graphic designer (MIE)

Prefas

Sa fer preske enn deseni ki lintrodiksion formel Kreol Republik Moris dan sistem edikatif Morisien pe permet bann zelev nou pei aprann enn langaz, dan enn langaz ek lor enn langaz ki inkontournab dan nou sosiete, e ki partisip direkteman dan zot devlopman personel, sosial, kognitif, kiltirel ek psiko-afektif. Lansegnman langaz Kreol dan lekol primer ek dan *lower secondary* finn permet boukou aprenan devlop bann konpetans langaz, literesi ek komunikasion avanse dan langaz Kreol ek dekouver bann resours materyel ek imateryel ki fer parti nou patrimwann kiltirel nasional. Laprantisaz sa langaz-la dan lekol finn ousi partisip aktivman dan devlopman olistik bann zelev ek finn servi kouma enn siper pou bann lezot aprantisaz skoler. Dayer, rezulta lexame *National Certificate of Education (NCE)* an 2021 finn demontre a ki pwin lansegnman Kreol Morisien dan lekol finn kontribie a reisit skoler enn gran poursantaz bann zelev ki pe aprann sa size-la depi lekol primer.

Avek lantre Kreol Republik Moris dan *upper secondary* an Zien 2021, nou sistem edikatif pe pourswiv so vizion global pou empower bann zelev Morisien, atraver rekonesans, valorizasian ek institisionalizasion bann langaz Kreol ki pratike dan nou Larepublik. Sa mezir-la, li istorik parski li pou permet ki an 2023, pou premie fwa dan listwar nou pei, bann aprenan Kreol Morisien pou kapav opte pou sa size-la kan zot pou pran par dan lexame Grad 11 ek gagn enn sertifika nasional dan sa langaz-la. Lansegnman Kreol Morisien dan Grad 10 ek 11, li pou ousi kree enn bann loportinite san presedan akot bann zelev pou kapav kontigne aprann sa size-la dan lekol, aprofondi zot bann konesans ek poz bann baz solid dan sa langaz-la pou konstrir zot lavenir akademik, profesionel ek sitwayen ek pou reflesi lor zot kontribusion antan ki fitir adilt dan sosiete Moris an-zeneral.

Lansegnman Kreol Morisien dan *Upper secondary*, li inskrir li dan konstruktion enn proze edikatif ek devlopman enn lanvironnman skoler ek pedagozik akot bann zelev pou kapav epanwi zot-mem a plizier nivo, ki li akademik, lingwistik, kiltirel, personnel, sitwayen ou pre-professionel. Se pou sa rezon-la ki curriculum Kreol Morisien dan Grad 10 ek 11, li pa zis viz enn metriz oral ek ekri sa langaz-la; li ousi akse lor devlopman bann konpetans komunikasion, argimantasion, refleksion kritik, kreasion artistik ek rezonnman sitwayen ki pou amenn bann zelev explor zot potansiel dan diferan domenn ek devlop enn konpreansion pli informe lor lemond otour zot. Sa, li vedir ousi ki prezans formel Kreol Morisien dan Grad 10, li partisip dan enn proze pedagozik akot zelev pou kapav kontign pran konsians bann spesifisite zot kiltir, konpran realite prezan zot sosiete ek prozet zot dan lavenir. An-partikilie, travay lor patrimwann ek reflexion kritik lor bann evennman pase ek lor bann nouvel

laktialite pou permet bann zelev konpran pli bien zot plas dan lemond. Lerla, zot pou kapav servi sa konpreansion-la dan enn fason efikas pou konstrir zot lavenir ek reflesi lor manier ki zot kapav partisip dan valorizasian kiltir Morisien, proteksion zot lanvironnman ek devlopman nou lekonomi lokal dan enn lemond globalize.

Proze empowerment ki asosie ar laprantisaz Kreol Morisien dan *upper secondary*, li dotan pli importan kan nou konsider manier ki lemond finn sanze depi sa de dernie lane-la. An-efe, depi 2020 nou pe fer fas a enn kriz saniter san presedan. Pandemi Kovid-19 finn boulvers nou manier viv ek zordi nou pe bizin debat avek enn sitiasion ki pou ena enn linpak dirab lor bann fitir zenerasion. Se pou sa ki li importan ki nou ekip bann zenn, non selman avek bann konpetans neseser pou fonksionn dan lemond bann adilt, me ousi avek bann kapasite pou analiz ek reflesi de manier kritik lor bann gran defi sosial, ekonomik, environmantal ek institisionel 21e siek. Se pou sa rezon-la ousi ki dan premie younit nou ti swazir pou demar avek enn premie tem ki santre lor pandemi Kovid. Pou deziem term, nou finn prepar enn materyel ki tourn otour enn eleman ki ena enn rol bien importan dan lavi bann Morisien ek bann abitan bann zil an-zeneral: lamer. Ena dimounn dir ki lamer li mem form parti nou ADN ek li fondman nou lidantite morisien. Selma, mem si lamer li enn nou pli gran trezor, se ousi enn lespas bien vilnerab ek li esansiel ki nou konn prezerv li.

An 2020, lil Moris finn konn pli gro katastrof ekologik dan so listwar aveknofraz vrakie MV Wakashio. Sa katastrof-la finn ena enn linpak enorm lor lagon Mahebourg ek so reperkision lor lekosistem marin ek bann abitan sa rezon-la pou ena bann lefe dirab lor long term. Selma an-repons a sa dram-la, nou finn trouv enn lelan solidarite ek enn mobilizasian sitwayen san presedan. Dayer, boukou zenn finn inplike ladan ek sa donn nou boukou lespswar pou lavenir.

Parey kouma dan premie younit lor Kovid, nou pe kontign akord enn plas importan pou bann aktivite kouma deba ek konversation, interpretation ek prezantasion, kolektaz ek kreasion, akote avek bann aktivite pli tradisionel kouma lektir-konpreansion, analiz tematik ek gramatikal, redaksion ek tradiksion, etc. Finalman, mo tenir a remersie tou bann dimounn ki finn partisip dan lelaborasian sa materyell-a: bann manb panel, bann kontribiter, grafis, ek bann dimounn ki finn pran letan relir travay-la.

Nicholas Natchoo
Kordonater panel Kreol Morisien Grad 10

Ki manier servi sa materyel-la?

Kan to pou servi sa liv-la to pou remarke ena diferan tip aktivite ki koresponn a trwa gran domenn konpetans ki ena dan Teaching & Learning Syllabus (TLS) KM pou grad 10.

Sa trwa gran domenn-la se:

- 1) Kominikasion oral (abreviasion KO): nou finn servi enn *font kouler groble* pou signal sa bann aktivite-la (ex: **ANOU DISKITE**).
- 2) Lektir ek analiz textiel (abreviasion LT): nou finn servi enn *font kouler ver* pou signal sa bann aktivite-la (ex: **ANOU LIR EK KONPRAN**)
- 3) Lekritir, gramer ek tradiksion (abreviasion ET): enn *font kouler zoliv* pou signal sa bann aktivite-la (ex: **ANOU PREPAR ENN POSTER**)

To pou remarke ousi ki dan bann not pou profesor nou finn servi bann sinbol kouma KO, LT ek ET avek enn nimero akote (ex: KO 2.8(ii); LT 1.4(i); ET3.4(iii)). Sa li koresponn a bann konpetans ek bann indikater ki trouv dan TLS. Pou ed twa, nou finn liste tou bann konpetans TLS ki pe devlope dan bann diferan parti materyel-la (ex: KO2.8 (ii) Prepar ek diskit lor enn tem/topik ki fer parti laktialite).

Parski Curriculum KM pou Grad 10-11 li gide par enn filozofi empowerment nou rekemann bann profesor servi enn varyete lapros ki pou favoriz empowerment zelev dan klas. Se pou sa ousi ki nou finn prekoniz bann lapros ki trouv dan sa tablo-la:

Lapros ki prekonize pou lansegnman Grad 10 ek 11	Seki sa lapros-la permet fer	Tip aktivite (ek metod) ki kapav koresponn avek sa lapros-la
Lapros partisipatif	Sa lapros-la, li sentre lor bann zelev ek li ankouraz zot partisipasian aktif atraver motivasian ek lankourazman.	Bann aktivite interaktif kouma diskision, deba, etc.
Travay resers ek kolektaz	Sa lapros-la insiste lor rol resers ek lepxeryans reel (<i>real-world problems</i>) dan bann laprantisaz; li rekonet linportans atir latansion bann zelev, devlop zot kiryoze ek stimil zot reflexion kritik.	Bann aktivite experimentasjon, resers ek kolektaz kouma al vizit bann landrwa, al interviewe bann dimoun, al rekole bann temwaniaz, gard dokimantasjon bann aprantisaz dan form enn portfolio, etc.
Lapros interaksionis ek kolaboratif	Sa lapros-la fokaliz lor linportans interaksion ek kolaborasian dan bann laprantisaz. Bann aktivite kolektif permet devlop sosializacion, kolaborasian, partaz konesans ek amelior bann konpetans komunikatif oral ek ekri.	Bann aktivite kolaborasian kouma travay an-per, ou proze/diskision an-group, bann forum/chat lor Internet, ekrir enn zistwar kolektivman, etc.
Lapros inklijif ek interkiltirel	Sa lapros-la met an-avan linportans pou devlop enn lanvironnan aprantisaz kot <i>tou zelev santi zot inkli</i> . Li ousi insiste lor nesesite swazir bann konteni dan laprantisaz ki sentre otour bann kestion lanpati, lekite, diversite, etc.	Bann aktivite observation, lekout, <i>role play</i> , etc. ki expoz bann zelev a diferan veki ek diferan form idantifikasian, ek ki amenn zot devlop enn sensibilité ek enn lintere pou diferan lepxeryans ek manier panse.
Lapros performatif ek kiltirel	Sa lapros-la insiste lor kreativite bann zelev ek litilizasian lar, performans ek lezot expresion kiltirel dan enn manier experyansiel pou favoriz bann laprantisaz.	Bann aktivite ki amenn bann zelev aprann atraver zwe, performans kreatif ek mouvman korporel, kouma resitasian poem, rakont zistwar, anim sirandann, fer teat, lamizik, ladans, devlop laparol, etc.
Lapros dekolonial ek oto-etnografik	Sa lapros-la fokaliz lor linportans reabilitasian, valorizasian ek transmision bann savwar, bann savwar-fer ek bann lepxeryans lokal. Lapros dekolonial ek oto-etnografik met enn laksan partikilie lor listwar, kiltir, parol ek veki bann group ki finn devalorize par kolonizasian. Li favoriz linklizion ek empowerment sa bann group-la atraver ledikasian.	Bann aktivite reflexion, observation ek expresion, ki permet bann zelev aprann koz lor zotmem ek ki ed zot devlop enn lapresiasion kritik pou bann fenomenn istorik, idantiter, kiltirel, ekonomik ek ekolozik ki afekte zot lepxeryans dan enn kontext poskolonial.

1^E PARTI:

NOU LAPLAZ. NOU LAMER

Kredi foto: Brando Price (via Flickr)

Bann konpetans ki pe devlope dan sa parti-la:

Domenn 1: Kominikasyon oral (KO)		Domenn 2: Lektir ek analiz textiel (LT)		Domenn 3: Lekritir, gramer ek tradiksion (ET)	
KO 2.1(ii)	Pran par dan bann exersis konversasion ek improvizasjon	LT 1.2(ii)	Zistifie konpreansion enn text/bann diferan seksion enn text	ET 1.2(iv)	Fer bann resers ek servi metod kolektaz pou gagn informasyon lor enn topik
KO 2.1(iv)	Prepar diferan text oral (informatif, deskriptif, argimantatif) pou differan piblik	LT 1.5(i)	Analiz manier ki enn oter dekrir enn topik/levennman/personaz, etc.	ET 1.4(i)	Desinn enn mind-map pou liste differan lide ki kapav trete dan aktivite lekritir
KO 2.2(ii)	Respekte so tour avan pran laparol ek evit interonp lezot dimounn ki pe koze	LT 1.6	Rekonet bann stratezi ek prosedir ki servi dan enn text pou li kontign avanse, me anmemtan gard lien avek tou seki finn ena avan	ET 1.4(ii)	Retenir bann lide ki esansiel ek gard bann pwin ki pa esansiel de kote
KO 2.2(iv)	Demontre lanpati anver lokiter par verbalizasyon enn resanti	LT 2.3(ii)	Rekonet repertwar lexikal ki koresponn a differan domenn, ikonpri bann domenn spesialize	ET 1.4(iii)	Organiz bann informasyon an topik ek sou-topik ouswa depi bann pwin pli importan vs seki mwin importan
KO 2.3(iii)	Organiz enn prezantasion ek/ou enn argiman pou rann li pli klar	LT 3.2(iii)	Identifie enn lefe dan enn text ek rode ki eleman stilistik prodire sa lefe-la	ET 1.4(iv)	Fer enn plan avan koumans redize
KO 2.4(i)	Servi enn varyete adverb ek ozektif pou donn plis detay kan pe dekrir kiksoz, rakont enn levennman, ou prezant enn lide/propozisyon	LT 3.2(iv)	Komant lor kalite estetik enn text literer ek lor bann differan interpretasyon ki li permet	ET 2.1(iv)	Ekrir enn text naratif dan form enn ti-zistwar ki base lor enn even-nman reel ouswa lor enn kiksoz imaziner pou differan piblik
Ko 2.5(i)	Servi bann fraz kouma "Selon/dapre mwa..., Mwa mo panse/krwar..., Manier mwa mo trouv/konpran sa..., Mwa mo lopinion li..., Dapre mo lepxeryans personel..." pou nians zot propo pandan bann diskision/deba, pou evit antagonist bann dimounn ki pa pans kouma zot, ek pou evit konsider zot lopinion kouma bann verite absolu	LT 1.1(i)	Lir enn varyete text fonksional ek literer differan longer, nivo komplexe, stil ek zanz lor differan sipor	ET 3.4(i)	Konstrir differan group mo pou ekrir enn propozision/enn fraz simp
KO 2.5(ii)	Demontre enn lanpati vizavi zot interlokiter mem kan zot pa partaz mem lopinion ek evit bann atak ki personel; servi bann fraz kouma "Mwa mo pa trouv sa dan mem manier...; Mwa mo konpran li dan enn lot fason parski...; Mo pa sir si nou pou reisi tom dakor lor sa pwin-la me mo respekte to/ou pwindevi..."	LT 1.1(ii)	Identifie bann informasyon principlal ek/ou importan dan enn text selon sitiasion, kontext ek intension lektir	ET 3.4(vii)	Identifie bann group mo ek zot fonksion
KO 2.5(iii)	Evit servi bann term derogatwar dan differan kontex ek anplway bann term ki pa ofansan pou pa bles sensibilite zot interlokiter ek ladians	LT 1.4(i)	Lir enn diversite text ki form parti fon literer ki finn ekrir dan enn bann KRM	ET 3.3(i)	Servi bann sign ponktiasion final (pwin, pwin-interrogasion, pwin-exklamasiun, pwin-sispansion) ki koresponn a differan tip fraz ek differan mood
KO 2.8(i)	Diskit lor enn size ki konplex ek prepar bann argiman ki tenir kont differan perspektiv/pwindevi			ET 3.3(ii)	Servi bann sign ponktiasion non-final (virgil, giyme, de-pwin, pwin-virgil) dan enn fason apropiye
KO 2.8(ii)	Prepar ek diskit lor enn tem/topik ki fer parti laktialite			ET 1.3(i)	Verifie si bann resours ki zot finn identifie pertinan/til par apor a aktivite lekritir
KO 2.8(iii)	Servi enn rezis apropiye pou mintenir enn nivo formel dan enn diskision			ET 3.1(i)	Ekrir bann mo kouran ek bann mo ki finn etidie dan klas korekteman
KO 1.3(vi)	Reekout text-la plizier fwa pou verifie zot konpreansion			ET 3.1(ii)	Determinn dekoupa silabik ki apropiye kan pou ekrir bann mo
KO 1.4(i)	Memoriz bann pwin principlal dan enn text oral ki zot finn ekoute			ET 3.3(iii)	Servi bann let kapital kan bizin
KO 1.6(i)	Ekout enn lanrezistremman odio ek dir ki manier konteni text oral la rezonn avek zot prop lepxeryans			ET 3.1(iv)	Disteng bann varyant dan manier ekrir sertin mo kouma delo/dilo, liv/laliv, etc
KO 1.8(iii)	Rekonet bann marker oral ki prop a bann mod expresion an Kreol				

AKTIVITE 1: ANOU OBZERVE EK NOU DISKITE

Obzerv sa zimaz-la atantivman

Kestion obzervasion ek diskision

- Dekrir seki to trouve lor sa foto-la. Ki sa fer twa panse?
- Eski to ti panse ki enn zour bann laplaz pou ferme dan Moris? Kifer to dir sa?
- Pou ki rezon finn ferm laplaz? Eski finn deza arive avan sa? Dapre twa, eski li ti enn mezir neseser? Kifer to dir sa?
- Ena dimounn ki finn viv fermfir laplaz ek lamer kouma enn gran privasian. Twa kouma to finn resanti sa? Ki manier bann dimounn dan to lantouraz finn viv sa? Dekrir seki twa ek to bann pros finn resanti.
- Mem si fermfir bann laplaz finn tous boukou dimounn, tou dimounn pa finn afekte dan mem manier. Ena dimounn ki finn sibir konsekans fermfir bann laplaz pli direkteman. Dapre twa, ki bann dimounn ki finn plis soufer avek fermfir laplaz? Dapre twa, kifer li ti pli difisil pou sa bann dimounn-la?

Aktivite lekritir ek prodiksion oral

- Ki langaz finn servi pou inprim mesaz lor riban zonn ki ena dan foto-la? Tradir mesaz-la an Kreol.
- Mazinn de-trwa senaryo kot bann lotorite pe bizin ferm laplaz. Prepar enn kominike (oral) ki explik bann rezon kifer pe bizin pran sa mezir-la.
 - Atansion, sa kominike-la li adrese a lapopilasian an-antie. Savedir ki to kominike bizin bien kler ek fode pa li depas 2 minit.
 - To pou bizin ekrir kominike-la avan ek chek bien si to pe met tou bann informasian ki esansiel (ex: Pandan komie tan laplaz pou ferme? Depi kan ziska kan? Kotsa? Kifer? Ki bann mezir piblik bizin pran? Ki pou arive si dimounn pa respekte sa interdiksion-la?)
 - Anrezistre twa lor to telefond ouswa avek enn lot laparey. Kikfwa to pou bizin sey sa de-trwa fwa ziska lanrezistreman-la bien kler.
 - Partaz to lanrezistreman avek to bann kamarad dan klas.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

KO2.1(ii) & (iv); KO2.2.(ii) & (iv); KO2.3(iii); KO2.4(i); KO2.5; KO2.8; ET1.2(iv); ET1.4

Obzektif sa aktivite-la se deklans enn diskision/reflexion dan klas lor fermtir laplaz dan Moris. Diskision-la pou tourn otour bann sirkonstans ki finn amenn sa (finn ena plizier an 2020-2021) ek lor manier bann zelev ek zot lantouraz finn viv sa.

Profeser pou gid bann zelev dan zot reflexion par bann kestion; li pou ankouraz bann zelev servi bann formil ki finn liste dan Konpetans KO2.5 dan TLS (ex: Dapre mwa..., Mwa mo lopinion...). Sa li pou importan pou zer bann diferans lopinion.

Profeser pou kapav demann bann zelev al rod plis linformasian avek zot bann pros. Par examp zot kapav demann zot bann paran/granparan si finn deza ferm laplaz avan.

Pou aktivite kominike oral, kapav fer li avek bann ti group 2-3 zelev. Li importan dan sa aktivite-la ki profeser insiste lor litilizasian enn rezis langaz ki apropriye pou enn gran piblik. Savedir ki langaz-la bizin plizoumwin formel me fode ki li res relativman simp ek li bizin bien kler ek koeran.

AKTIVITE 2: ANOU EKOUTE, LIR EK ANALIZ ENN TEXT SANTE

Ekout sante "Peser" par group Cassiya ek lir parol sante-la avek atansion

	Tou mo fami peser Mo finn ne lor bor lakot Mo ena lipie marin Me pourtan lor later 5 Mo finn eseye Dan karo, dan biro Dan lizinn, lor santie Mo finn swazir metie peser		Letan ki mo pe ale Mo fam mo zanfan finn leve Get bato-la glise lor dilo Perdi laba dan losean Se laba mem Ki mo al rod sa lavi-la
10	Letan ki mo pe ale Mo fam mo zanfan finn leve Get bato-la glise lor dilo Perdi laba dan losean Se laba mem Ki mo al rod sa lavi-la	35	Zour an zour problem vinn pli grav Nou lakot pe polie Prodwi simik tom dan lamer Tou mamifer marin an danze Ena ki finn fini An-vwa disparision
15	Zour an zour problem vinn pli grav Nou lakot pe polie Prodwi simik tom dan lamer Tou mamifer marin an danze Ena ki finn fini 20 An-vwa disparision	40	Nou ti fami peser Nou bizin al pli dan fon Parski dan bor brizan Nepli ena nanye pou nou Ansam nou tou kriye Protez nou losean Nou ti peser ki pe soufer
25	Tou mo fami peser Mo finn ne lor bor lakot Mo ena lipie marin Me pourtan lor later Mo finn eseye Dan karo, dan biro Dan lizinn, lor santie Mo finn swazir metie peser	45	Tou mo fami peser Mo finn ne lor bor lakot Mo ena lipie marin Me pourtan lor later Mo finn eseye Dan karo, dan biro Dan lizinn, lor santie 55 Mo finn swazir metie peser

© Cassiya 1995

Informasian lor sante-la

Sante "Peser" finn konpoze ek interprete par group Cassiya.

Sante-la finn sorti premie fwa an 1995 lor album "Naryé pa éfasé" (Nanye pa efase).

To kapav gagn sa CD-la dan bann magazin lamizik. Verifie bien si album-la enn kopi orizinal. Savedir ki fode ena enn ologram MASA (Mauritius Society of Authors) lor la. To ousi kapav ekout sante-la lor aplikasion Spotify ek lezot platform mizikal ki legal.

Kestion lor fon

- a. Ki tem prinsipal sa sante-la?
- Rod tou bann mo dan text-la ki konekte avek tem prinsipal (ex: peser) ek not zot dan sa tablo anba la. Indike lor ki lalign zot ete.

Tem:	
Mo	Lalign
peser	1, 8, 21, 28, 41, 47, 48, 55

- Kan nou regroup tou sa bann mo-la ansam nou gagn seki apel enn **rezo lexikal**. Setadir ki enn rezo lexikal li enn lansanb mo ki port lor mem tem. Parfwa dan enn text kapav ena enn ou plizier rezo lexikal.
 - Rod bann lezot mo ki form parti mem rezo lexikal ki port lor tem prinsipal sante Cassiya.
- b. Dan premie strof (lalign 3), personaz prinsipal dir ki li ena "lipie marin". Ki savedir sa?
- c. Dan trwaziem strof personaz prinsipal dir ki "tou mamifer marin an danze" (lalign 17). Nomm enn-bann mamifer marin ki to kone. Eski se mem zafer avek bann pwason? Ki diferans ena? Ki bann mamifer marin ki an-vwa disparision?
- d. Ki bann santiman sa sante-la pe exprime? (ex: lazwa, latristes, laper, rezignasian, lakoler, etc.) Explike kifer.
- e. Dan ankadre kot ena informasian lor sante-la finn mete ki bizin verifie si enn CD orizinal avan aste li. Dapre twa, kifer li importan fer sa?

Kestion lor form

- a. Konte komie silab ena lor sak lalign (ver) dan premie strof. Ki to remarke?
- b. Ki diferans to remarke kan to lir text-la ek kan to ekout sante-la?
- c. To pou rapel ki dan Younit 1 nou ti explike ki ete enn couplet ek ki ete enn strof. Li aepre mem zafer sof ki dan sante nou pou apel bann strof bann couplet.
- d. Kan to ekout sante "Peser" to pou tande ena de konstruksion melodik diferan (dan Kreol apel sa enn **ler**). Reper ki bann couplet ki sant lor mem ler ek regroup zot an de kategori.
- e. To pou remarke ki santer-la repet sertin couplet ouswa bout couplet pli souvan. Kifer dapre twa ?

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

KO1.3(vi); LT1.2(iii); LT1.5(i); LT1.6; LT2.3(ii); LT3.2(iii) & (iv); ET2.1(iv); ET3.4(i) & (vii)

Obzektif sa aktivite-la se amenn bann zelev develop konpreension enn text oral atraver kestion lor bann mo ki tourn otour enn tem. Sa pou permet zelev zistifie konpreension enn text oubien differen sekson dan text-la kan zot pou analize dan ki manier oter-la pe dekrir so tem ek anmemtan, rekonet repertwar lexikal ki koresponn a enn domenn spesialize. Zelev pou ousi gagn lokazion idantifie bann mo ek zot fonksion gramatikal dan enn fraz.

Apre ki zelev pou finn gagn lokazion ekout sante-la plizier fwa ek travay bann kestion lor form text-la, nou propoze ki profesor gid bann zelev pou met an-avan zot konesans lor bann konpetans lekrir pou ekrir sante-la dan form enn text naratif.

Profesor kapav opte pou travay differan parti sa aktivite-la lor plizier seans kot sak seans pou abord enn aspe spesifik (ex : seans 1 - kestion lor form ; seans 2 - kestion lor fon,...). Sa pou donn zelev ase letan pou travay an-profondier sak kestion ek asimil differan parti aktivite-la.

AKTIVITE 3: AKTIVITE GRAMER

Bann konpleman sirkonstansiel landrwa

Dan sante "Peser", koz boukou landrwa kot lavi peser ek lezot metie deroule. Enn mo ouswa enn group mo ki vinn apre enn verb ki donn l'informasian lor landrwa apel sa enn **konpleman sirkonstansiel landrwa** (apel sa ousi enn konpleman lespas). Souvan pou introdir sa bann konpleman-la, ena enn ti mo (ex: lor bor lakot). Apel sa enn **prepozision** (c.f. liv Grad 9, p. 17). Dan Kreol Morisien, souvan servi bann prepozision kouma 'dan', 'anba', 'andan', 'kot', 'lor', etc. pou introdir bann konpleman sirkonstansiel landrwa. Ena fwa ousi kot pa servi okenn prepozision (ex: Li ti al Porlwi. Mo pe retourn lakaz).

- Rod tou bann konpleman sirkonstansiel landrwa ki ena dan sante "Peser". Indike lor ki lalign dan sante-la zot ete.
- Dan ki parti sante-la ena pli boukou konpleman sirkonstansiel landrwa?
- Identifie bann prepozision ki finn servi pou introdir bann konpleman sirkonstansiel landrwa.
- Sey sanz bann prepozision ki finn servi dan bann konpleman sirkonstansiel landrwa ki ena dan text-la (ex: lor bor lakot → dan bor lakot). Ki arive kan to fer sa?
- Souvan de fwa pou servi sa bann prepozision-la dan bann lezot expresion. Parfwa sa bann expresion-la kapav ena enn sans **figire**; setadir finn servi enn zimaz pou dekrir enn sitiasion/enn sansasion ki plizoumwin abstre. Dan sa tablo anba la nou finn ekrir 2 expresion figire. Pou enn nou finn servi prepozision 'lor' ek pou lot-la nou finn servi prepozision 'dan'. Konplet sa tablo-la avek 2-3 lezot expresion figire ki servi 'lor' ek 'dan'. Explik ousi seki sa bann expresion-la vedir dan enn so sans **prop** (konkre).

Expresion avek 'lor'	Expresion avek 'dan'
Mo lor lapay → Mo nepli ena kas	Mo dan dife; li dan dife → Mo dan problem; li pa serye

AKTIVITE 4: PRODIKSION EKRI

1. Transpozision enn text

Kouma nou ti diskite dan Younit 1, poem ek sante ena enn form bien partikilie. Setadir servi bann **ver** pou ekrir zot ek pa neseserman servi bann sign ponktiasion pou mark bann poz dan text-la. Enn poem ouswa enn sante pa organize an paragraf me an strof ouswa kouple.

Re-ekrir sa sante-la dan form enn text narratif an **proz**. Pou sa to pou bizin rezim bann lide zeneral ki ena dan text-la ek evit bann repetition ki dan sante-la. Li pou neseser ousi ki to servi bann sign ponktiasion. To text bizin tini dan enn paragraf 10—12 lalign.

2. Prodiksion kreatif

Re-ekrir sa sante-la ek fer li rakont zistwar enn dimounn ki ena enn lot metie (ex: planter ouswa faktor). Pou sa to pou bizin sanz kontext kot zistwar-la deroule ek ranplas bann konpleman sirkonstansiel landrwa. To pou bizin fer atansion ki to pa sanz ritm text-la kan to pe re-ekrir li. Setadir to pou bizin fer atansion nonb silab lor sak lalign. Kan to fini to text, to pou kapav sant li devan klas lor mem lakonpagnman mizikal ki sante Cassiya.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)
ET2.1(iv), ET3.3(i) & (ii)

Obzektif sa aktivite-la se amenn bann zelev devlop zot konpetans lekritir atraver enn exersis transpozision kot zot pou fer enn text an ver vinn enn text an proz. Sa aktivite-la pou ousi permet bann zelev servi bann differan sign ponktiasion apropriye dan lekritir enn text narratif. Apre ki zelev pou finn gagn lokazion ekout sante-la plizier fwa, travay bann kestion lor form ek fon text-la, nou propoze ki profesor gid bann zelev pou met an-avan zot konesans lor bann konpetans lekritir pou re-ekrir sante-la dan enn lot kontext.

AKTIVITE 5: ANOU EKOUT ENN DOKIMAN ODIO

Nou finn gagn lokazion zwenn avek enn peser ki apel Jonathan Auguste ek ki res lor lakot Les Moris. Li finn explik nou ki manier li fer pou li viv apartir so metie lapes. Li finn ousi rakont nou manier li finn viv konfinnman an 2020 ek an 2021.

Ekout sa anrezistreman-la ek reponn bann kestion ki swiv

<https://soundcloud.com/kreol-morisien-grad-10/anrezistreman-enn-peser-dan-les-audio>

- a. Ki bann differan tip lapes ki Misie Jonathan Auguste pratike? Rod plis linformasion lor sak metod ar bann dimounn ki konpran lapes ouswa dan enn liv ou enn fim dokimanter ouswa ankor lor Internet. Atansion, pa blyie verifie ki to bann sours linformasion fiab.
- b. Dan ki rezion Moris Misie Auguste pratik so metie? Ki gro dezavantaz bann peser dan sa rezion Moris la gagne?
- c. Dan ki tip bato M. Auguste al lapes? Eski li tousel lor sa bato-la?
- d. Kouma M. Auguste deside si li pou al lapes ouswa non dan gramatin?
- e. Ki ler Jonathan Auguste sorti dan gramatin pou li al lapes? Kifer? Ki mo ou expresion li servi? Eski se sa mem expresion-la ki nou abitie tande dan biltin meteo? Lekel mo ou expresion to trouv plis exak?
- f. Dan bann bon zour lapes, ki kantite pwason M. Auguste ramenn ater?
- g. Ar ki sann-la eski Jonathan Auguste vann so pwason? Ki diferans ant sa de kategori kliyan la?
- h. Explike ki manier letan importan pou Misie Auguste. Kan letan move, komie zour eski li kapav res ater?
- i. Jonathan Auguste explike ki kan li al lapes, se ousi enn moman kot li "defoul" li. Ki li pe rod dir? Kouma eski konfinnman ek fermtir laplaz ek lamer kapav finn afekte li lerla? Eski sa kapav finn afekte so lafami net? Ki li dir lor la?
- j. Dan younit 1 finn diskrit manier tomem ek bann dimounn dan to lantouraz finn viv konfinnman. Dan koumansman younit 2 finn diskrit linpak fermtir bann laplaz lor twa ek to bann pros. Eski to panse to lepxeryans ti pli dir ou mwin dir ki lepxeryans Jonathan Auguste? Explike kifer ek rakonte ki manier to ti pou santi twa si to ti dan so plas.
- k. M. Auguste rakonte ki li fer "travay sosial" lor lamer. Ki sa travay sosial la? Explike ki manier se enn travay sosial.

- i. Kouma arive ki M. Auguste servi differan langaz dan so travay? Avek ki sann-la? Eski to gagn linpresion ki li santi li an difikilte pou koz sa bann langaz-la ? Ki teknik li servi pou kominike bien dan sa bann langaz-la ?
- m. Fer enn rezime sa antretien avek Misie Auguste la dan de ou trwa fraz.

Transkrir enn extre depi lanrezistreman ki to finn ekoute

a. Aktivite transkripsion

- Swazir enn bout (enn longer environ 1-2 minit) dan lanrezistreman Misie Jonathan Auguste. Transkrir sa extre ki to finn swazir an-ekri.
- Pou to resi fer sa aktivite-la to pou bizin konsantre twa bien lor seki Misie Auguste pe dir. Trouv enn plas frankil pou to travay ou servi enn earphone.
- Avan to koumans transkrir extre-la, to pou bizin ekout li omwin 2-3 fwa.
- Kan to pou transkrir text-la, to pou bizin fer <pause> ek <play> plizier fwa ek souvan to pou bizin revinn an-aryer. Se ousi pou sa ki li importan to ekout extre-la plizier fwa.
- Kan to fini transkrir enn premie fwa, to pou bizin re-ekout extre-la ek swiv seki to finn ekrir anmemtan pou verifie ki to pa finn mal transkrir sertin pasaz.
- Letan to fini verifie ki to finn bien transkrir bann mo, to pou bizin re-ekout text-la ankor enn fwa ek azout bann sign ponktiasion ki neseser.

b. Aktivite diskision lor transkripsion

- Partaz to travay dan klas. Dir ki bout lanrezistreman to finn transkrir ek kifer to finn swazir sa bout-la.
- Dir ki bann letap ki to finn swiv ek ki manier to finn fer to transkripsion.
- Dir ki to finn trouv konplike pou fer (ex: tapaz otour twa, bann mo ki to pa kone, bann zafer to pa kone kouma pou note, etc).
- Swazir enn kamarad ek konpar manier zot finn prosede. Eski zot finn fer bann mem konsta ou gagn bann mem difikilte? Ki manier zot finn fer lerla?
- Ki sa travay-la finn fer zot remarke lor diferans ant enn text ki finn ekrir ek enn transkripsion depi seki enn dimounn finn dir?

AKTIVITE 6: TRAVAY LOR VOKABILER LAMER

Kan to finn ekout lanrezistreman Misie Jonathan Auguste, to finn sirman remarke ki li servi enn-bann mo ki to pa pou neseserman tande toulezour. Antouka kikfwa to pa pou tann zot dan lakour lekol kan to pe koze avek to bann kamarad ouswa dan klas kan zot pe diskit avek profeser. Re-ekout lanrezistreman-la ankor enn fwa ek not bien bann mo ki to pa abitie tante.

- M. Auguste rakonte zot bizin al lapes "deryer baryer". Ki sa baryer-la sa? Trouv enn sinonim pou sa mo-la.
- Kouma apel parti lamer ki anserkle par sa baryer-la? Kouma apel lamer ki trouv lot kote baryer ?
- Jonathan Auguste koz enn labriz ki soufle dan Les. Eski to ti deza tann sa mo-la? Si wi, kotsa? Eski dan klas zeografi ek SMS apel sa labriz-la mem manier ?
- Ki expresion M. Auguste servi pou dekrir lamer kan li sorti gramatin? Eski se enn expresion ki to kone? Kouma apel sa fenomenn-la dan biltin meteo? Donn lekontrer sa expresion-la.
- Ki mo Jonathan Auguste servi pou dekrir leta lamer ki finn revinn kouma avan apre pasaz enn siklonn? Dan ki lot sitiasion servi sa mo-la zeneralman? Ki zimaz mo-la deklanse dan to latet?
- Re-ekout lanrezistreman Jonathan Auguste ek not tou bann mo ki to pa kone, ouswa ki zame to pa finn tande avan. Rod zot sinifikasian dan diksioner ouswa demann bann dimounn dan to lantouraz.
- Fer enn lalis pwason ki peser lapes dan Moris.
- Fer enn lalis bann lezot fridmer ki twa ou lezot dimounn manze (ex: zwit, tektek, betay, larsdam, etc.). Rod zot foto ek enn-de reset ki kapav fer ar sa bann fridmer-la.

Si to pa finn tann sertin sa bann mo-la avan li toutafe normal. Dan diferan sekter ek metie, bann dimounn ena tandans servi bann mo bien spesifik ouswa teknik ki fer parti enn vokabiler spesialize. Apel sa enn **zargon**. Par exanp ena zargon ki bann peser servi, zargon bann dokter servi, zargon bann mekanisien, zargon bann profeser, etc. Enn zargon li kapav inkonpreansib pou bann dimounn ki pa fer parti enn mem sekter.

Parski bann peser zot domenn aktivite li prinsipalman lor lamer, zot ena enn vokabiler bien ris pou dekir differan fenomenn ki prop a lanvironnman marin. Zot ena differan mo pou dekrir bann lamare, bann divan, bann vag, bann lespes ki viv dan lamer, etc. Dan sa sans-la, bann peser se zotmem ki ena pli gran konesans lamer ek se ousi pou sa rezon-la ki li importan prezerv ek transmet sa vokabiler lamer la.

Ena bann lezot dimounn ki ena enn gran konesans lamer parski zot sekter aktivite li sirtou dan sa lanvironnman-la.

- Nomm de-trwa lezot metie ki lie ar lamer ek lanvironnman marin.
- Explike ki sa bann dimounn-la fer dan zot travay.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

K01.4(i); K01.6(i); K02.5(ii); LT1.5(i); ET1.3(i); ET 3.1(i) & (ii); ET3.3(i),(ii) & (iii)

Obzektif sa aktivite-la se amenn bann zelev fer enn lekout atantif pou idantifie bann lide ek memoriz bann pwin prinsipal enn text oral. Zot pou osi gagn lokazion pou konekte konteni lanrezistreman-la avek zot prop konesans ek lexpertyans ek partaz ki manier sa rezonn dan zot. Sa eleman-la bien importan parski li permet bann zelev demonstre enn lanpati vizavi sa dimounn ki pe partaz so lexpertyans e osi donn enn apresiasion kritik lor seki zot pe tande.

Sa aktivite-la pou osi permet bann zelev al rod bann informasian pou ogmant zot repertwar ek konesans e osi verifie zot bann souris pou asir pertinans zot bann informasian.

Li ti pou interesan ki profeser rapel zelev bann reg lortograf, sirtou konsernan dekoupaz silabik kan zot pe ekrir bann novo mo dan lexersis transkripsion. Sa travay transkripsion la pou demann boukou konsantrasion, li importan ki profeser ankouraz zelev pou res aplike ek respekte zot kamarad. Si ena posibilite e si letablisman permet itilizasian portab dan klas, profeser kapav donn bann zelev lanrezistreman-la lor zot telefon ek demann sakenn fer enn ekout individuel avek so *earphone*.

AKTIVITE 7: ANOU PREPAR ENN PORTFOLIO LOR TEM LAMER

Dan aktivite lor sante Cassiya (paz 4), to ti koumans etabli enn **rezo lexikal** lor lamer. Sa younit-la konekte ar lanvironnman lamer. Sa pou permet twa dekouver bann term ek bann savwar-fer ki to pa ti forseman kone avan. To pou ousi kree bann text ki ena enn lien direk avek lanvironnman lamer. Pou to resi fer sa, to pou bizin fer inpe resers dan bann dokiman, al kolekte bann linformasian lor terin, poz kestion dimounn, ek aprann servi enn vokabilier spesialize kan bizin. Pou sa to bizin not bann nouvo mo ki to pe zwenn kikpar, ansam avek zot definision.

Rasanble tou sa bann not-la dan enn **portfolio**. Dan enn portfolio to kapav ousi fer bann desin, met bann foto, bann *diagram*, inser bann dokiman, etc. Enn portfolio, li pa enn devwar; li plito enn dosie kot to gard tou bann kiksoz ki pou permet twa aprann ek ki pou akonpagn twa dan prosesis realization enn proze final.

To portfolio kapav enn fayl (*classeur*) avek bann paz perfore, ouswa enn karne. Mem si to pou gard enn bann travay brouyon dan to portfolio, li importan to gard li bien.

Si to ena enn tablet, enn *smartphone* ouswa enn computer, to kapav ousi fer enn portfolio nimerik. Bann *software* ouswa bann aplikasion kouma Microsoft One Note, Evernote, etc., bien itil pou fer sa. To kapav demann enn koudme to profesor (ouswa enn profesor computer) pou aprann servi sa bann *software*-la.

AKTIVITE 8: ANOU LIR EK ANALIZ EXTRE ENN ROMAN

Lir sa text-la, apre reponn bann kestion ki swiv

Mo vey enn bout papie flote lor larivier Belil. Ti bato papie. Mo trouv enn vie bonnfam. Ondire pe lapes kabو. Way! Way!

Lerla ki mo aret get larivier, mo demare. Mo koumans marse. Enn long lamars ena divan mwa aster-la. Mo pran mo premie de pa.

Non, li pa long. Sa lamars-la. Destin oule otreman.

Avan mo ariv kot Larout Zefrwa, mo tann enn loto tronpe akote mwa, pe al dan mem direksion. Mo gete. Limouzinn. Kapitenn ek Kade ladan. De lisien ladan.

"Nou pe al lapes aswar. To vini?" Kapitenn lans invitasion-la depi lor volan. Li pe rive.

Mo santi li enn loner.

Kade fini sort dan Limouzinn, fini vers so sofa par divan, mo ankor pe dibout laba, pe reflesi. Mazor ek Chanchal pe bat zot lake lor vit lafnet loto depi par andan, ondire pe pipe pou mo aksepte. Mo pans maledemer. Lerla, mo deside mo pa pou fer sa vinn long.

"Nou ale," mo dir, mo rantre. Mo va reseye, gete si mo ankor gagn maledemer.

"Roule, sofer, roule!" Kade dir.

Alor, nou roule. Lor sime, mo pran mo kouraz, mo fer konfesion ar Kapitenn.

"Mo finn deza al lor pirog. Mo gagn maledemer."

Kapitenn pa reponn mwa. Li zis avoy so lame drwat dan sa espes ti larmwar ki Mini ena kot so bann pwagne laport, li fouy-fouy ladan, li dir:

"Alalila," li lev so lame dan ler. "Konprime vwayaze! Mo osi mo pran. Kade pa gagn maledemer li, me mwa mo gagne. Selman, si to bwar labier ansam ar sa konprime-la, to kapav gagn somey, anplas al lapes."

Nou rant direk debarkader Pwintosab. Laba nou zwenn enn peser ki bann-la kone bien, ki apel Jon-Jon.

"Li preske Marenwar la," li dir, "zot pou ale kanmem?"

"Wi," Kapitenn dir. "Nou pa pe rod mourgat, sipa fer latrenn. Pa bizin klerdelinn. Mo amenn enn bon far. Pou trouv sime sorti, rerantre. Dakor?"

Li aksepte amenn nou enn lanwit lapes. Tom dakor pou partaz pwason ki gagne an sink. Sakenn enn par, plis Jon-Jon gagn enn par pou pirog. Natirelman.

Kapitenn ek Kade dir mwa atann debarkader, zot al rod inpe labwet prete, enn zafer zame mo pa inn mazine sa, labwet prete, kit Mazor ek Chanchal lakaz, donn zot manze, rod inpe linz so, triko tousa, pou nou trwa, inpe manze, bwar ena, fer kone lakaz ki pe al lapes.

Kan zot retourne, zot pe rive. Pa kone si pa enn adverser inn larg enn rimer par mesanste, sipa enn malantandi inn deroule, me koze-la finn fane: "Depite Saperon pe donn bwar!" "Depite Saperon so laniverser, li pe donn bwar kot Laboutik Sint Antwann!" "Depite Saperon invit tou dimounn!" Bann site inn desann. Zot inn groupe ansam avek bann borlamer, zot tou pe atann li kot Laboutik. Saperon kone li pou gagn bate si zame li pa donn bwar aster-la. Alor, pa res nanye pou li fer apar pran fwit. Kapitenn ek Kade ti ena privilez trouv li: li finn abandonn so BMW dan lakour so sef azan, e aster-la mem, zot rakonte, li pe sove dan enn vann ayskrim ki finn rant dan sime konkasez.

"Li kapav perdi lavi bien zenn," Kapitenn fer remark.

Sa, li enn zistwar an-pasan pou Kapitenn ek Kade.

Travay-la kontigne. Kapitenn donn mwa enn vie triko ek enn espes moulton tibaba pou kouver mo lipie dan pirog aswar. Li osi pret mwa enn vie polo. Nou toulede bwar enn konprime vwayaze ar enn gorze dilo. Zot montre mwa dan ki pirog nou pou ale. Li paret bien tipti. Pena ditou pon ar li. Mo trouv Jon-Jon pe tir dilo avan nou demare. Me, ki mo pou fer aster-la?

"Ponpe, Jon-Jon," Kade dir li ondire li normal, "Ponpe!"

Nou anbarke. Kade trap gal, li gale. Fini fer nwar. Ondire zot konn sa labe-la dan nwar, kouma mwa mo konn mo lasam dan nwar. Kan inn ariv enn sertin distans, met moter amars. Nou demare. Enn lavwal, zot dir mwa, ek zaviron, pangar pann moter. Sa fer mwa pli trakase, parski mo pa ti mazine sipa moter kapav anpann lor lamer. Lamer, mo reflesi bien, lamer, enn plas kot pena mekanisien.

Andeor brizan, nou rod enn bon plas pou lapes, tengn moter, nou zet lank. Enn silans dous. Zis son lamer pe kares pirog.

Sakenn gagn so nilon, tourn otour enn bout dibwa. Ena kat-sink lamson lor sakenn. Bizin anfil labwet lor zot enn par enn. Mo sey fer li. Lerla Kade ed mwa. Bann-la explik mwa morso-morso ase souvan, pou mo pa gat zot sorti. Sirtou zot dir mwa, si zame zot tou bizin al enn kote akoz enn problem, mwa mo bizin al par lot kote. Si zot al tribor, mwa babor. Nou tir nou manze, nou manze. Nou bwar inpe labier. Nou lapes-lapes. Dan nwar. Zis inpe fosfor lor rebor sak vag. Pe klate kouma mazik. Jon-Jon gagn premie pwason. Enn zoli kapitenn kat liv. Kapitenn dir li ki ti oredi gagn enn kapitenn, etan done so nom. Me li finn gagn enn karang. Enn zoli karang. Malgre mo konprime, malgre mo ti bwar enn labier avan, zis pre minwi, mo gagn somey. Mo tini mo lalign dan mo lame, mo dormi-dormi. Bann-la kontigne lapes. Mo tann zot pe koz-koze, asak fwa mo somey kase. Zot pe pas enn bon moman.

Sak fwa mo somey kase, lamer touzour kalm. Pena labriz ditou. Enn lete tar, zot dir.

Gramatin, avan soley sorti, li fer enn lesiel rouz enn sel kou. Ankor enn kout. Sak montagn paret enn kolkamani nwar lor enn fon papie rouz.

Nou tou koumans ramas nou lalinn. Bann-la montre mwa ki manier tourn dibwa-la. Li difisil gagn boul nilon ron. Kan mo ariv kot mo bann lamson, ep! mo finn kros enn espes angi. Zot tou rye.

Nou ramas tou bien an-ord, pou nou retourne.
Nou rant dan lagon, pe fatige, pe anvi al dormi enn zourne ater. Mo koumans pans Karo Laliann.

Lerla, nou trouv enn lot pirog. Pirog Augustin, sa, zot dir. Li ek so madam inn al lapes, zot dir. Detanzantan zot al lapes ansam.

"Li pe signal nou," Jon-Jon dir. Jon-Jon fini trakase. Ondire enn peser zame pa pou signal enn lot peser pou nanye.

Kestion konpreansion

- Kifer narater-la ti pe ezite pou mont dan loto ansam avek Kapitenn, Kade, Mazor ek Chanchal?
- Kotsa ek kan zot ti al lapes? Ki tip lapes zot ti pe al fer?
- Kifer Jon-Jon finn demande si zot pou kanmem al lapes dan Marenwar? Ki Marenwar vedir dan sa kontext-la?
- Fer lalis tou bann zafer ki Kapitenn, Kade, Jon-Jon ek narater-la finn bizin amenn ar zot pou al lapes.
- Kifer narater-la finn trakase ariv enn ler?
- Komie pwason narater-la finn resi maye?
- "Li pe signal nou," Jon-Jon dir. Jon-Jon fini trakase. Ondire enn peser zame pa pou signal enn lot peser pou nanye.
Dapre twa, kifer Jon-Jon pe trakase ler Augustin pe signal zot? Dan to prop mo, ekrir enn laswit pou terminn zistwar-la ek explike kifer Jon-Jon ti ena rezon pou trakase. To pou bizin ekrir enn minimum 100 mo.

Kestion vokabiler ek stil

- Mo trouv enn vie bonnfam. Ondire pe lapes kabo. Way! Way
Ki sa fer twa mazine? Eski to finn deza tann sa bann parol-la kikpar?

To pou remarke parfwa dan enn zistwar ena bann bout ki resamble seki deza ena dan enn lot zistwar. Parfwa li kapav bann personaz, ouswa enn sante, ouswa enn levensman. Sa fenomenn kot enn text pe konekte avek enn ouswa plizier lezot text, apel sa **intertextualite**.

- Dan sa zistwar-la ena plizier mo ki form parti vokabiler lamer. Par examp ena 'maldemer' ek 'debarkader'.
 - Rod tou bann lezot mo ki form parti **rezo lexikal** lamer.
(Enn lindis: ena plis ki 25)
 - Rod definition tou bann mo ki to finn trouve. To kapav servi diksioner ek demann dimounn dan to lantouraz.
 - Letan to'nn fini, pa blyie not sa bann mo-la ek zot definition dan to portfolio.
- Kikfwa to finn trouve ena enn bout dan text-la ki pa kadre ar leres zistwar-la. Li inpe andeor kad kouma nou dir an Kreol! Soulign sa bout-la. Ki lefe li ena dan zistwar-la?

Kan enn zistwar pe devie depi laksion prinsipal, ek kot kouma dir ena enn lot zistwar ki pe aparet dan text-la, apel sa enn **digresion**. Enn digresion se enn fenomenn ki souvan arive dan bann tradision oral. Par exanp, dan bann kont oral an Kreol, konter-la pou razout enn bann lezot ti zistwar, ouswa bann sante, ouswa bann sirandann. Tou sa bann prosede-la zot form parti seki apel **loralite**.

- d. Dan zistwar-la ena de mo ki ekrir an italik: *moulton ek amars.*
- Eski to konpran sinifikasion sa de mo-la? Twa kouma to ti pou pronons ek ekrir sa de mo-la?
 - Ena boukou mo dan Kreol ki kapav pronons differan manier me ki ena mem sans. Apel sa bann **varyant**. Dapre twa kifer ena bann varyasian kan pronons bann mem mo? Eski zis dan Kreol ki ena sa ouswa nou retrouv sa dan lezot langaz? Donn de-trwa lexanp.
 - Rod omwin 3 lezot mo dan zistwar-la ki kapav pronons dan omwin 2 differan manier. Chek dan diksioner kouma zot finn ekrir sa bann mo-la.

To pou trouve ki *Diksioner Morisien* ena de manier pou repertorye bann mo ki ena plizier fason prononse ek ekrir. Dan enn kote ena seki diksioner apel bann ‘varyant prinsipal’ ek lot kote ena bann ‘varyant’. Diksioner finn servi sinbol <ref.> pou indik varyant prinsipal ek sinbol <var.> pou lezot varyant. Par exanp, “*delo*” ek “*dilo*” se enn mem mo me ki ena plizier fason prononse. Dan diksioner “*delo*” aparet kouma enn varyant prinsipal me **toulede fason ekrir bon**. Li bon rapel ki bann varyasian ousi fer parti rises enn langaz ek fode pa dekoraz dimoun kontign servi bann varyant kan zot koze ek ekrir.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

KO1.8(iii); LT 1.1(i) & (ii) ; LT1.4(i); ET1.2(iv); ET3.1(iv)

Obzektif sa aktivite-la se donn zelev posibilite lir enn long text ki form parti fon literer ki finn ekrir dan enn bann KRM [LT 1.4 (i)] e kot zot pou gagn lokazion analiz ek donn zot lapresiasion lor so konteni. Zelev pou osi kapav detekte bann stratezi ki servi pou gard latansion ek rekonet bann marker oral ki prop a mod expresion an Kreol, kouma fenomenn digresion. Aktivite-la pou osi permet zelev reflesi, travay lor ek disteng bann varyant ki servi dan manier pronons ek ekrir sertin mo.

2^E PARTI:

NOU LAMER MENASE'. ANOU MOBILIZE'

Bann konpetans ki pe devlope dan sa parti-la:

Domenn 1: Kominikasian oral (KO)		Domenn 2: Lektir ek analiz textiel (LT)		Domenn 3: Lekritir, gramer ek tradiksion (ET)	
KO 2.1(ii)	Pran par dan bann exersis konversasion ek improvizasian	LT 1.1(iii)	Identifie fonksion komunikatif enn text ek konsider intansion lektir pou pran bann desizion informe	ET 3.1(i)	Ekrir bann mo kouran ek bann mo ki finn etidie dan klas korekteman
KO 2.2(ii)	Respekte so tour avan pran laparol ek evit interonp lezot dimounn ki pe koze	LT 1.1(i)	Lir enn varyete text fonksional ek literer diferan longer, nivo komplexe, stil ek zanr lor diferan sipor	ET 1.1.1(ii)	Reponn bann 6K (Kisann-la? Ki zafer? Kan? Kotsa? Kifer? Kouma?)
KO 2.2(iv)	Demonstre lanpati anver lokiter par verbalizasian enn resanti	LT 1.1(vii)	Dir seki zot finn trouv interesan dan enn text ek komant lor so konteni	ET 1.1.1(i)	Lir konsign aktivite lekritir ek determinn fonksion text ki sipoze ekrir
KO 2.8(i)	Diskit lor enn size ki konplex ek prepar bann argiman ki tenir kont diferan perspektiv/pwindesi	LT 1.3(ii)	Relie ou okontrer opoz zot lektir avek zot prop lepxeryans	ET 1.3(iii)	Identifie sertin mo-kle ek eleman vokabiler ki pou kapav servi dan aktivite lekritir
KO 2.8(ii)	Prepar ek diskit lor enn tem/topik ki fer parti laktialite	LT 1.1(iv)	Reprezent konpreension enn text ou parti enn text par diferan mwayin kouma enn desin, enn sema, enn tablo, enn zed-rol, enn kart lektir, etc.	ET 1.4(i)	Desinn enn mind-map pou liste diferan lide ki kapav trete dan aktivite lekritir
KO 2.1(iv)	Prepar diferan text oral (informatif, deskriptif, argimantatif) pou diferan piblik			ET 2.1(i)	Kree enn poster/text informatif/invitation/text publisiter pou anons enn levennman
KO 1.1(ii)	Pran not pandan ki enn/enn group dimounn pe koze pou relev bann eleman importan ou ki pa kler			ET 2.4(iii)	Ekrir dan enn fason kreatif ek sofistike
KO 1.9(ii)	Kree enn performans otantik base lor lekout enn text an Kreol				
KO 2.1(iv)	Prepar diferan text oral (informatif, deskriptif, argimantatif) pou diferan piblik				
KO 2.4(i)	Servi enn varyete adverb ek azektif pou donn plis detay kan pe dekridit kitsoz, rakont enn levennman ou prezant enn lide/propozision				
KO 2.9(vi)	Kolekte materyel otantik ek travay lor zot miz-an-valer ek zot prezantasion				

AKTIVITE 1: ANOU OBZERVE EK NOU DISKITE

Lir bien bann lInformasian ki ena dan sa tablo-la

+ 1° Celcius	Mwayenn tanperatir lor laplanet finn ogmante par aepre 1 degre celcius kan nou konpar li avek seki li ti ete avan 1880. Mwayenn tanperatir ti abitie ogmante par 0.08 degre toule lane, me depi 1981 sa tandans-la finn double ek tanperatir finn koumans ogmante par plis ki 0.18 degre.
2020	2020 ti lane kot finn fer pli so depi ki finn koumans anrezistre mwayenn tanperatir lor laplanet.
+ 20 cm	Depi 1880, nivo lamer finn monte par aepre 20 santimet (8 pou). Bann siantis pe prevwar ki nivo lamer pou mont par ankor 30 a 122 santimet ziska lane 2100.
-28,000 km ²	Ant 1984 ek 2015 plis ki 28,000 km ² lakot finn erode dan lemond. Dan Moris, laplaz Flic-en-Flac finn diminie par environ 15m ant 1967 ek 1997. Toule lane, laplaz Mont Choisy pe retresi par environ 2m ek li riske disparet net dan prosin 15-20 an.
1950-1998	Ant 1950 ek 1998 finn ena plis ki 100 test nikleer dan bann losean.
1.6 milion km ²	Dan Losean Pasifik ena enn zonn dese plastik ki fer environ 1.6 milion km ² . Li ekivalan a preske 800 fwa grander Lil Moris.
100 milion	Zanimo lamer ek zwazo mor toule lane akoz zot finn aval plastik.
100,000	Zanimo lamer res tase dan plastik toule lane.
2050	An 2050 pou ena pli boukou plastik ki pwason dan lamer.
\$26 trillion	Bann exper pe prevwar ki bann laksion klimatik kapav ede pou zener \$26 trillion benefis disi 2030.
18 milion	Disi 2030, devlopman dan sekter lenerzi renouvlab pou permet kree environ 18 milion lanplwa.

Sours: Ministry of Environment, UN, National Geographic, NSF, Ecowatch, nature.com

Kestion diskision

- Ki to remarke kan to lir sa tablo-la? Ki bann lInformasian ki pe met an-avan?
- Eski bann lInformasian ki ena dan sa tablo-la fiab? Kouma to kone?
- Ki to resanti kan to trouv sa bann lInformasian-la? Kifer?
- Kouma sa bann sanzman-la finn arrive? Par examp, dan tablo-la, finn mete ki boukou sanzman finn koumanse apartir 1880. Ki finn arrive sa lepok-la? Kifer bann sanzman inn akseler ankor plis apre 1981?
- Dan bann lane 1970, enn siantis Franko-Ameriken ki apel René Dubos ti dir ki bizin "pans global ek azir lokal" (*Penser global, agir local*). Ki to konpran par sa slogan-la? Kouma to panse sa fraz-la kapav permet twa reflesi lor bann fenomenn global kouma sanzman klimatik, polision, etc.?

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

KO2.1(ii) ; KO2.2(ii) & (iv) ; KO2.8(i) & (ii); LT1.1(iii)

Obzektif sa aktivite-la se amenn bann zelev komunik oralman pou pran par dan enn exersis konversation kot zot pou bizin kapav demonstre enn konpreansion bann differan stratezi stratezi komunikasion kouma respekte zot tour pou koze, etc.

Aktivite-la pou ousi amenn bann zelev servi langaz Kreol pou diskite, argimante ek donn zot pwindevi apartir bann lInformasian ki zot finn idantifie dan enn text ek servi enn rezis langaz plizoumwin formel.

Avan ki koumans diskision dan gran group, nou propoze ki profesor demann zelev lir sa tablo-la an-silans ek memoriz bann lInformasian-la. Dan enn deziem tan, profesor kapav met zelev dan bann ti group pou donn zot letan diskit ek analiz seki zot finn konpran.

Li importan ki profesor ankoraz zelev pans dan enn manier elarzi ek reflesi lor bann ti kiksoz konkret ki zot kapav met an-pratik dan zot lantouraz (pans global, azir lokal).

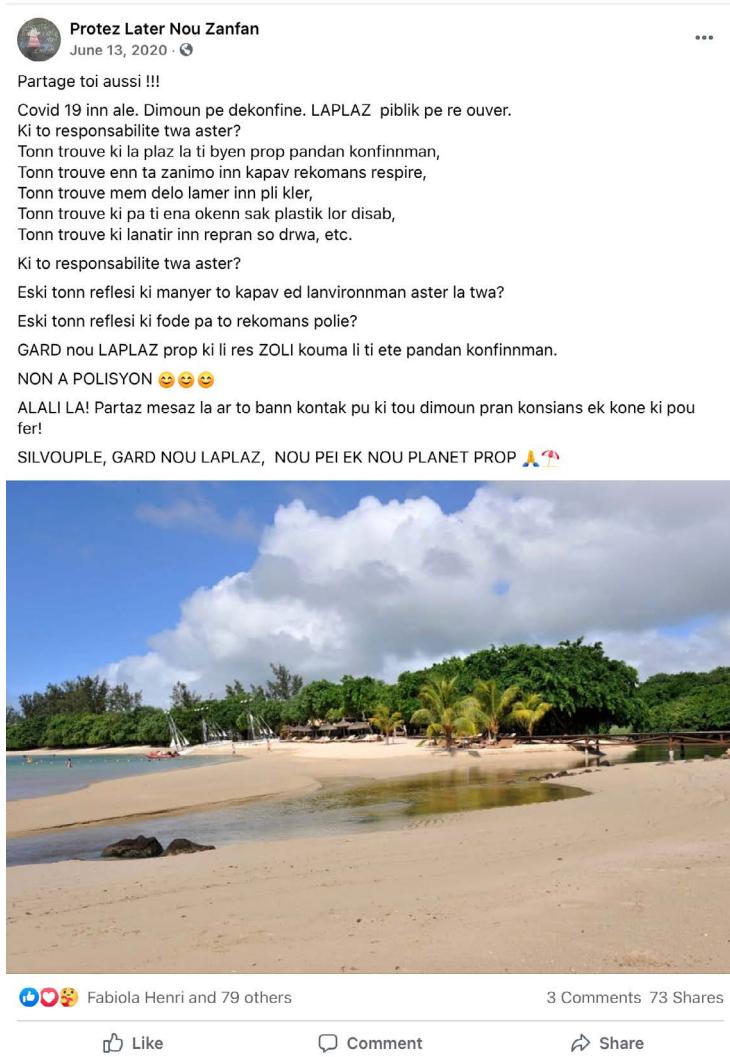
Dan premie parti sa younit-la, nou finn diskite ki manier laplaz ek lamer zwe enn gran rol dan lavi bann Morisien. Nou finn ousi trouve ki manier dimoun viv fermfir laplaz kouma enn gran privasian. Ena dimoun ki soufer ankor plis kan laplaz ek lamer ferme parski zot depann direkteman lor bann metie ki lie ar lamer.

Aster-la dan sa deziem parti younit-la nou pou gete ki manier bann dimoun ena enn gro linpak lor lanvironman lakot ek lor ekosistem marin. Nou pou ousi diskite ki nou, nou kapav fer pou minimiz linpak imin lor nou lakot ek nou losean.

AKTIVITE 2: ANOU LIR EK NOU DISKITE

An Zien 2021, apre ki Leta finn desid pou reouver bann laplaz, ti ena enn post ki ti pe sirkile lor bann rezo sosio kouma Facebook ek Instagram. Kikfwa twa ousi to finn trouv sa mesaz-la:

Lir seki ena lor sa post-la. Answit reponn bann kestion ki ena anba.

Sours: Protez Later Nou Zanfan (via Facebook)

- Diskit ansam avek enn ou de lezot kamarad dan klas. Ki zot panse lor sa post-la? Eski zot dakor avek sa mesaz-la? Explike kifer.
- Eski to finn remarke twa ousi ki bann laplaz ti pli prop apre konfinnman? Kifer sa?
- Ena dimounn finn dir kikfwa ti pou bon ferm tou laplaz pandan omwin enn mwa toule lane pou permet bann lagon respire. Ki to panse lor la?
- Dan sa post-la pe demande "Ki to responsabilite twa aster?" Ki to panse lor la? Ki kontribusion to panse to kapav ena? Ki manier to kapav sansibiliz lezot dimounn?
- To finn sirman remarke ki oter sa post-la pa finn ekrir mesaz-la dan lortograf ofisiel Kreol Morisien. Reper bann erer lortograf ki ena dan text-la ek re-ekrir li dan bon manier.
- To pou remarke ki sa post-la finn ekrir dan enn rezis langaz partikilie. Eski sa rezis-la li plito formel ouswa li plito familie? De manier zeneral ki rezis dimounn servi pli souvan kan zot poste bann zafer lor rezo sosio kouma Facebook etc.?

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)
KO2.1(iv) ; LT1.1(i) & (vii) ; LT1.3(ii); ET3.1(i)

Obzektif prinsipal sa aktivite-la se amenn bann zelev fer enn lektir aprofondi ek analiz enn post lor bann rezo sosio. Profeser pou ankouraz zelev konpar lefe mesaz-la ena lor zot kan zot lir enn post koumsa. Bann profeser kapav ankouraz zelev exprim zot reaksiyon vizavi sa post-la. Dan aktivite ki swiv, li pou importan ki profeser fer bann zelev pran konsians zot responsabilite individuel konsernan bann kestion lanvironnman. Selman li pou ousi importan ki bann zelev pa panse ki bann individu neseserman plis responsab ki bann gro konpagni lor sa bann kestion-la.

AKTIVITE 3: ANOU GETE EK NOU DISKITE

Rol Leta dan proteksion lanvironnman

Lekosistem marin ek lanvironnman kotie se enn bann trezor inestimab me selma zot bien vilnerab. Ena bann degradasian ki koze par bann fenomenn naturel (ex: siklonn, debordman, etc.), me ena ousi boukou dega ki koze par aktivite imin ek manier dimounn viv.

Leta finn pas enn bann lalwa pou sanksionn bann dimounn ki pa respekte lanatir e ki polie lanvironnman.

Eski to ti okouran sa? Dapre twa komie lamann enn dimounn bizin peye si li zet salte lor laplaz? Kotsa to kapav gagn sa bann linformasjon-la? Ki bann lotorite ki okip sa?

Obzerv bien sa poster-la ek get sa klip-la:

<https://environment.govmu.org/VideoGallery/Ou%20Zet%20Salté%20Dimoun%20Li%20Koz%20Ou.mp4>

Kestion diskision

- Sa klip-la inspire depi enn sante an Kreol eski to konn sa sante-la? Ki sann-la ki sant sa?
- Eski dan sante-la to tann personaz-la dir mem zafer ki finn ekrir lor poster-la? Kifer sa?
- Dan sa klip-la komie lamann dimounn bizin peye si zot zet salte lor laplaz?
- Dapre sa klip-la ki dimounn sipoze fer kan zot trouv kikenn pe zet salte dan lanatir?
- Lor poster-la finn ekrir "name & shame". Dapre twa ki sa vedir sa? Ki to panse lor la?
- Dan klip-la finn mansionn dese komersial ek dese industriel. Ki ete sa? Ki sa fer twa panse par rapor a polision? Eski polision li sirtou responsabilite bann individu ouswa li neseser ousi get lezot fenomenn? Ki sa fer twa mazine par rapor a post ki ti ena dan aktivite 2?
- Ki to panse lor sa klip-la? Eski to trouv li efikas? Explike kifer.

Aktivite siplemanter

Avek de-trwa kamarad sey prepar enn ti klip pou sensibiliz bann dimounn lor fenomenn polision. Zot kapav met li lor enn sante parey kouma dan klip "Dimoun i koz ou". Li importan ki klip-la kler ek koeran. Savedir ki zot pou bizin fini reflesi ki mesaz prinsipal la pou ete ek kouma zot pou komunik sa ar piblik.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)
K01.1(ii); K01.9(ii); K02.1(iv); LT1.1(iv); ET1.1(ii)

Obzektif sa aktivite-la se amenn bann zelev obzerv avek atansion ek idanfie fonksion enn poster (text informatif). Apre obzervasion poster, bann zelev pou get klip-la ek pran bann not. Li importan ki profesor fer bann zelev reper manier finn rezim bann linformasjon ki ena dan klip lor enn poster. Isi li pou importan ki bann zelev pran konsians ki o-dela bann individu, bann pli gro dega environmantal koze par bann lindistri. Li bon ousi ki profesor ankouraz bann zelev fer enn ti klip lor bann kestion lanvironnman. Pou sa zot kapav servi bann aplikasian kouma Tik Tok.

AKTIVITE 4: ANOU MOBILIZE – ROL BANN SITWAYEN

Boukou sitwayen finn desid pou pran responsabilite dan zot lame ek azir pou protez bann laplaz ek lanvironnman marin. Par examp ena dimounn ki finn organiz bann kanpagn netwayaz ek ena dimounn ki finn plas bann poubel inpe partou. Parfwa se bann dimounn ki finn rasanble zot dan enn lasosiasion ouswa dan bann ONG. Ena fwa se bann individi ki finn demar kiksoz apartir enn post lor rezo sosio. Ena mem bann dimounn ki finn invant laparey pou rekiper plastik dan lamer.

Get bien sa bann zimaz-la

Sours: Ocean Gardeners (via Facebook)

Sours: Larout li pa enn poubel (via Facebook)

Sours: Week-End Scope

Kestion diskision

- Dekrir seki to pe trouve dan bann zimaz-la. Eski to ti o-kouran sa kalitie linisiativ-la? Eski to finn deza partisip dan bann proze koumsa? Explike seki twa to finn deza trouve ouswa fer.
- Eski to konn bann lorganizasion dan Moris ouswa dan Rodrig ki azir pou protez ek prezerv lanvironnmman kotie ouswa marin?
- Ki to panse lor sa bann linisiativ sitwayen la? Eski to panse li neseser ena plis linisiativ koumsa? Twa ki to kapav fer a to nivo pou protez lanvironnman? Diskit avek bann kamarad ek not enn-de lide ki zot kapav met anplas dan lakominote. Kan zot fer sa, li bon zot rapel sa fraz "Pans global, azir lokal".
- To finn remarke ki dan enn sa bann zimaz-la ena enn zenn Morisien ki apel Rick Bonnier ek li finn invant enn masinn pou netway losean. Eski to ti kone sa?
- Rod plis linformasion lor sa masinn-la ek lor so invanter. Ki manier li finn fer pou ranz sa masinn-la. Eski sa ti fasil? Ki manier sa masinn-la travay?

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

KO2.1(iv); KO2.4(i), KO2.9(vi)

Obzektif sa aktivite-la se amenn bann zelev reflesi lor zot responsabilite sitwayen konsernan proteksion laplaz ek lanvironnman marin apartir obzervasjon bann diferan zimaz ki finn done. Bann zelev pou gagn lokazion pran konesans manier bann individi ou group dimounn lasosiete sivil kapav fer bann tipti kiksoz ki ena bann lefe bien benefik pou lanvironnman.

Bann profesor pou kapav ousi servi lexamp Rick Bonnier pou ki bann zelev gagn linspirasian pou realiz gran-gran kiksoz. Setadir ki li importan ki bann zelev morisien trouve ki ena bann zenn Morisien parey kouma zot ki ena bann gran lanbision ek avek perseverans kapav realiz bann kiksoz extraordiner.

AKTIVITE 5: ANOU PREPAR ENN LAFIS

Aktivite obzervasion

To finn sirman trouve ki finn servi bann lafis (ouswa poster) dan aktivite 3 ek 4.

Ki ete enn lafis? Ki so litilite?

Get bien sa bann lafis-la:

Sours: Ocean Gardeners (via Facebook)

Sours: Eco-Sud (via Facebook)

Sours: Protez Nou Lagon (via Facebook)

Sours: Protez Nou Lagon (via Facebook)

Sours: www.anbalaba.com

Kestion diskision

- a. Ki to finn remarke kan to get sa bann lafis-la? Dekrir tou seki to finn trouve.
- b. Eski ena bann kiksoz parey ek ena bann zafer ki differan? Explik to repons.
- c. Ki zafer ki frap twa frap twa dan manier finn design sa bann lafis-la?
- d. Dapre twa, kifer servi bann lafis?
- e. Kotsa eski nou trouv bann lafis?
- f. Dekrir fonksion bann differan lafis ki ena lor paz avan la.

Ki ete enn lafis?

Enn lafis se enn mwayen komunikasion ki servi enn lasosiasion ant zimaz ek text. Enn lafis bizin atir latansion publik ek se pou sa ki bann dimounn ki design bann lafis bizin fer atansion plizier kiksoz:

- Enn lafis bizin atir regar premie kou get li. Pou fer sa, ena plizier stratezi ki kapav servi. Par examp fode kouler lamem atiran. Setadir fode li kontraste avek landrwa kot finn met li. Vomie evit met enn lafis lor enn miray ki mem kouler ar lafis-la, sinon dimounn riske pa trouv li.
- Souvan pou servi bann zimaz ki frapan dan enn lafis. Zimaz li pa zis atir regar. Souvan enn zimaz rezim enn mesaz. Savedir ki li importan reflesi bien lor zimaz ki pou servi lor enn lafis. Zimaz-la kapav enn foto, enn desin ouswa enn kolaz. Me li pa obligatwar ki ena enn zimaz lor enn lafis. Ena lafis kot ena zis text.
- Fode pa ena tro boukou text lor enn lafis. Sa li enn eleman importan parski dimounn pa lir lafis dan mem manier zot lir enn liv ouswa enn lagazet. Enn lafis li enn dokiman ki enn dimounn bizin kapav lir ek konpran bien vit. Savedir ki li importan bann linformasian lor enn lafis bien kler.
- Pou kapte latansion dimounn, li importan organiz text ki lor enn lafis dan enn manier bien efikas. Pou sa, li neseser zwe avek groser ek kouler bann font ki servi. Par examp, lor enn lafis souvan nou pou retrouv enn tit ouswa enn slogan ki finn ekrir an gran avek bann font bien epe. Enn **slogan** se enn ti faz kourt ki servi pou atir latansion publik lor enn size partikilie. Tit ek slogan zot azir kouma enn lamson ki pou fer dimounn arete ek lir lafis-la. To pou remarke ki servi bann font pli tipti pou ekrir bann lezot detay ki ena lor enn lafis.

Aktivite prodkision ekri

To pou design de kalite lafis. Premie lafis li pou anons enn levennman ek deziem lafis li pou donn bann linformasian ouswa sansibiliz dimounn lor enn size bien presi. Par examp to kapav fer enn lafis ki an-lien avek proze prezervasion ek proteksion lanvironnman ki to finn diskite avek to bann kamarad dan aktivite 4 (paz 17).

Avan to koumans travay lor to lafis li pou bien importan ki to fini deside ki mesaz to anvi pase ek ki kalite publik ki to pe sible (ex: eski se enn lafis pou zelev lekol? Pou publik an zeneral? Pou bann abitan enn landrwa?).

Konsernan lafis pou anons enn levennman, fode pa to blyie mete kan ek kotsa pou ena sa levennman-la. Li neseser ousi donn enn bann ti linformasian lor ki pou ena pandan sa levennman-la.

To pou bizin fer inpe resers lor size lor ki to pe travay. Pou sa li importan to not to bann lide dan to portfolio. To kapav ousi fer bann brouyon differan lafis dan to portfolio.

Enn lafis fode pa li zis zoli. Parski enn lafis ena enn fonksion komunikatif bien importan, li importan ki lafis-la komunik enn lemosion. Avan mem to koumans rode ki zimaz to pou servi, li importan to reflesi ki kalite lemosion to panse bizin ena dan to lafis. Pou fer sa, to kapav ferm to lizie ek mazinn size lor ki to pe travay. Lerla to kapav mem fer bann 'gribouyi' lor enn paz pou sey exprim sa lemosion-la. Answit, to pou bizin reflesi lor enn fason pou komunik seki to finn resanti ek met li dan enn form ki enn lot dimounn pou konpran. Sa li pou permet twa gagn pli boukou linspirasion kan to pou reflesi lor kalite design to pou servi ek slogan to pou swazir.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

K02.1(iv); LT1.1(iii); ET1.1(i); ET1.3(iii); ET1.4(i); ET2.1(i); ET2.4(iii)

Obzektif sa aktivite-la se amenn bann zelev kree differan text informatif dapre mesaz ki zot pe rod fer pase ek publik vize. Li importan ki profesor ankouraz zelev pas par plizier etap pou zot gagn enn lafis kler, koeran, organize ek kreatif. Pou fer sa profesor kapav gid zelev not zot bann lide dan form enn *mind-map* dan zot portfolio pou ed zot organiz zot travay ek respektive bann differan *guidelines* ki finn done lor *design* enn lafis.

3^E PARTI:

ENN KATASTROF SAN PRE'SE'DAN ENN MOBILIZASION EXTRAORDINER

Kredi foto: Beata Albert (via NBC News)

Bann konpetans ki pe devlope dan sa parti-la:

Domenn 1: Kominikasyon oral (KO)		Domenn 2: Lektir ek analiz textiel (LT)	Domenn 3: Lekritir, gramer ek tradiksion (ET)		
KO 2.8(i)	Diskit lor enn size ki konplex ek prepar bann argiman ki tenir kont diferan perspektiv/pwindevi	LT 1.1(i)	Lir enn varyete text fonksional ek literer diferan longer, nivo konplexite, stil ek zanz lor diferan siper	ET 1.2(i)	Mobiliz bann konesans antyer lor enn topik
KO 2.8(ii)	Prepar ek diskit lor enn tem/topik ki fer parti laktialite	LT 1.5(iii)	Identifie sertin perspektiv ki kapav manke, bann eleman ki pa finn dir dan enn text ek sey interpret seki sa oule dir	ET 1.2(iii)	Fer enn sesion 'sakouy koko' (brainstorming) tousel ou an-group ek diskit diferan mwayin pou abord enn topik
KO 1.1(iii)	Ekoute ek identifie bann eleman implisit dan enn text oral baze lor lintonasion, varyasyon lawwa, etc.	LT 3.2(i)	Identifie ton ki itilize dan enn text ekri	ET 3.1(i)	Ekrir bann mo kouran ek bann mo ki finn etidie dan klas korekteman
KO 1.2(ii)	Ekout enn biltin informasyon an Kreol pou reper bann fe principal ek pou determinn manier bann zournalis fer pou devlop bann informasyon-la	LT 3.2(ii)	Identifie lefe ki enn oter anvi kree lor so lekter kan li servi tel ou tel figir-de-stil ou figir retorik	ET 3.1(ii)	Determinn dekopaz silabik ki apropiye kan pou ekrir bann mo
KO 1.3(i)	Rann kont bann diferan disposizion ki zot adopte selon tip text oral ki zot pe ekoute	LT 3.2(iii)	Identifie enn lefe dan enn text ek rode ki eleman stilistik prodire sa lefe-la	ET 3.1(iii)	Aplik bann reg ortografik ek prosede morfolozik pou ekrir bann mo konpoze
KO 1.3(vi)	Re-ekout text-la plizier fwa pou verifie zot konpreansion	LT 3.2(iv)	Komant lor kalite estetik enn text literer ek lor bann diferan interpretasyon ki li permet		
KO 1.3(vii)	Redir/reformil/raport seki zot finn ekoute/tande dan enn text oral	LT 1.1(iii)	Identifie fonksion kominikatif enn text ek konsider intansion lektir pou pran bann desizion informe		
KO 1.6(i)	Ekout enn lanrezistrem an odio ek dir ki manier konteni text oral la rezonn avek zot prop lexparyans	LT 1.1(vi)	Dir seki zot finn trouv interesan dan enn text ek komant lor so konteni		
		LT 2.1(v)	Servi zot konesans gramatikal bann fraz ou parti fraz pou facilite zot 'konstriksion' konpreansion		

AKTIVITE 1: ANOU OBZERVE EK NOU DISKITE

Get bien sa zimaz-la

"Act Now" par Nino (Danilo Sanassee) (2020)

Digital Artwork ki finn pibliye dan rekey poezi *Contemplations* (Mélanzé, 2021)

© ni_no_

Kestion diskision

- Dekrir seki to pe trouve lor sa zimaz-la. Ki pe arive?
- Dapre twa, ki sa sabliye-la sipoze reprezante?
- Ki lien to fer ant sa zimaz-la ek enn levennman ki finn arive dan enn lagon Moris an 2020? Ki to kone lor sa levennman-la?
- Kouma twa ek to bann pros finn viv sa levennman-la? Dekrir seki zot finn resanti.
- Dapre twa, kouma enn levennman koumsa afekte nou lagon?
- Dapre twa, kifer artist-la finn desid pou apel sa konpozision-la "Act Now"?
- Kouma dimounn finn reazir kan sa levennman-la finn arive?
- Dapre twa, ki manier bann catastrof koumsa arive? Ki manier kapav evit sa?
- Dan Younit 1 lor Kovid-19, to ti lir enn text Ananda Devi ki kritik enn kalite devlopman ek enn manier viv "kont-natir". Ki lien to kapav fer ant text Ananda Devi ek seki to pe trouve dan sa ilistrasion-la?
- Eski to konn bann lezot landrwa dan lemond kot bann catastrof koumsa finn deza arive? Dir kotsa ek ki finn arive.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

KO2.8 (i) & (ii); ET1.2(i); ET1.2(iii)

Obzektif sa aktivite-la se deklans enn premie diskision ek reflexion dan klas lor topik Wakashio.

Profeser pou demann bann zelev obzerv zimaz enn sabliye bien ek apre li pou poz bann kestion obzervation ek diskision.

Dan sa aktivite-la, bann zelev pou verbaliz zot pwindevi lornofraz Wakashio ek kouma sa catastrof-la finn ena bann konsekans negatif lor lamer ek lor bann Morisien. Bann zelev pou osi devlop enn meyer konsians sitwayen pou prezerv zot lanvironnman.

AKTIVITE 2: ANOU LIR EK ANALIZ ENN POEM

"Lamare Lame" ki finn ekrir par poet morisien Michel Ducasse, se enn poem ki koz lelan solidarite ki bann Morisien finn montre aprenofraz Wakashio dan lagon Mahebourg.

Lir sa poem-la a vwa-ot ek avek atansion. Apre sa, reponn bann kestion ki swiv

Lamare lame

Ler
Fre
Per-
Se

Letan
Bien lour
Divan
Maybour

Dan lamer
Lor brizan
Kourander
Losean

Leko nofras
Kogn dan leker
Enn peizaz
Ki sanz kouler

Labriz marenwar
Fer lekor tranble
Me labrez lesprwar
Flote dan lizie

Enn larne volontier
Donn koudme koud sarlon
Enn latroup frer ek ser
Sikatriz lorizon

Difil kontign defile
Lame inprim so kadans
Lesouf leker arbale
Nouvo lizour pran nesans

Enn zour dan enn zoli vilaz
Larkansiel vizaz melanze
Ekler lamer ek so rivaz
Anfas enn lamare lame

Michel Ducasse

(Extré depi "Litanie de mains/Lamare lame" - estuaires/lanbousir, VILAZ METIS, 2021)

Kredi foto: Umar Timol

Michel Ducasse finn koumans ekrir poezi an Kreol ek an Franse depi 1977, kan li ti ena 15 an.

Li finn pibliye plizier rekey poezi: *Alphabet* (2001), *Mélangés* (2002), *Soirs d'enfance* (2004), *Calindromes* (2008), *Souf tapaz lavi* (2013), *Enn bouke bwa tanbour* (2017) ek *estuaires/lanbousir* (2021).

Li finn tradir plizier poem ek sante depi Angle ek Franse an Kreol.

Michel Ducasse li ousi enn parolie ki finn ekrir bann sante pou bann group kouma ABAIM ek Ziskakan.

Kestion lor form

- Konte komie strof ena dan sa poem-la.
- Ki kiksoz atir to latansion dan manier ki finn prezant ek organiz premie strof sa poem-la?
- Lir sak strof ek konte komie silab ena dan sak ver ek ekrir li akote. Ki to remarke lor konstriksion bann strof-la?
- Si to rapel bien, dan Younit 1 (paz 8) nou ti aprann ki enn rim se repetition enn mem son dan bann ver enn poem. Ena plizier kalite rim ki kapav retrouve dan enn poem. Parfwa bann rim-la, zot vinn alafin bann ver ek parfwa zot retrouv zot a linteryer bann ver. Pou sak strof sa poem-la, soulign bann mo ki rime alafin bann ver. Klas bann mo ki to finn repertorye dan enn tablo dapre bann son ki to finn idantifie.

Son	Mo
"er"	Ler/Per-, lamer/kourander...

- Parfwa bann rim, zot kapav ousi a linteryer bann ver dan enn poem. Nou trouv sa kan ena repetition enn mem konsonn ouswa enn mem vwayel dan enn ver. Enn aliterasion, se repetition enn mem konsonn dan enn ver. Par exanp: "Donn koudme koud sarlon." Ki bann aliterasion ki to trouve dan dernie strof sa poem-la?
- Anplis bann repetition, enn poet servi boukou prosede stilistik kouma bann konparezon ouswa bann metafor kan li ekrir enn poem. Obzerv sa bann metafor-la ek explik zot sinifikasian:
 - Lekonofraz / kogn dan leker
 - Me labrez leswarz / flote dan lizie
 - Enn latroup frer ek ser / Sikatriz horizon
 - Nouvo lizour pran nesans

Kestion lor fon

- Dapre twa, kifer Michel Ducasse finn swazir sa tit-la pou so poem? Reper mesaz santral ki poet-la pe fer pase atraver so poem 'Lamare lame'.
- Si to ti ena pou propoz enn lot tit pou sa poem-la, ki to ti pou propoze? Explik to repons.
- Relev bann santiman ki finn met an avan dan diferan parti poem-la? Selon twa, ki ton ki plis predomine? Rod bann ver ki pou ed twa zistifie sa bann santiman-la.
- Dapre sa poem-la, boukou dimounn finn mobilize pou kontenir marenwar dan lagon Mahebourg. Dan siziem strof, ki lexpresion dezign bann dimounn ki finn mobilize? Ansam ki zot finn fer? Ki ete sa enn sarlon?
- Kifer li ti important ki boukou dimounn met lame ansam pou kontenir marenwar dan lagon Mahebourg? Dapre twa, ki lien ena ant mobilizasion ek solidarite ki Michel Ducasse pe dekrir isi ek konpozision artistik "Act Now" par Danilo Sanasee? Eski zot mesaz parey?

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)
LT1.1(i); LT1.5(iii); LT3.2

Pou sa aktivite-la, nou propoz ki bann zelev fer enn lektir a vwa-ot poem-la. Profeser kapav ousi ankouraz bann zelev fer enn lektir expresif kouma zot ti fer dan Younit 1 (paz 10).

Apre aktivite lektir, bann zelev pou travay bann kestion lor form ek answit bann kestion lor fon. Kestion lor metafor li extra importan pou permet bann zelev devlop enn konprension poem-la. Li neseser ki profeser fer enn explikasian aprofondi lor bann metafor ek bann konparezon..

AKTIVITE 3: ANOU LIR, KONPRAN EK ANALIZE

Lir sa kominike-la atantivman

Communiqué

Reouverture Blue Bay Marine Park et lever d'interdiction pou bane activites recreatives

National Crisis Committee, sous l'egide Ministere Collectivites locales, Gestion risques ek catastrophes pe informe publik ki, a partir **Samedi 19 desam 2020** Blue Bay Marine Park pou accessible a bane visiteurs.

Pe enleve restrictions aussi pou bane activites recreatives lor bane la plages et lagons suivant : la plage publik Bois des Amourettes et so la jetee, la plage publik Riviere des Creoles et Ile des Deux Cocos.

Bane activites recreatives ki pou autoriser concerne nager, plonger, surfing ek sorties en bateaux

Mais, bane activites la peche pou reste toujours interdit dans lagon pour le moment.

Uniquement partie nord de Pointe Jerome, kot point d'embarcation vers l'hotel Preskil, capave utiliser par bane bateaux pou amenn visiteurs lor l'ile aux Aigrettes.

Partie sud Pointe Jerome, kot point d'embarcation vers Pointe d'Esny, pou toujours reste fermer et reserver au compagnie de netwayaz Polyeco en raison de bane travaux nettoyage ki en cours et pou reste standby pou intervenir en cas d'urgence concernant partie arriere MV Wakashio.

Sa bane decisions la fer suite a reunion ki National Crisis Committee fine fer zordi le 18 desam 2020 en presence vice-premier ministre et ministre collectivites locales, Dr Anwar Husnoo.

Ministere Collectivites locales, Gestion risques ek catastrophes compte lors collaboration publik en general pou respecter sa bane mesures la, continuer maintenir vigilance et pas aventure zot pres dans bane zones a risques.

National Crisis Committee
18 decembre 2020

Kestion konpreansion

- Kisann-la finn emet sa kominike-la?
- Pou ki rezon finn emet sa kominike-la?
- Kifer ti ferm Blue Bay Marine Park?
- Ki bann laplaz kot finn tir restriksion?
- Kifer bann aktivite lapes ti touzour interdi malgre ki finn otoriz bann aktivite rekreatif?
- Ki bann zonn a risk ki ti konserne par sa kominike-la? Rod bann llinformasian lor Internet ouswa dan lagazet.

Aktivite koreksion ek reekritir

- To finn sirman remarke ki sa kominike-la pa finn ekrir dan lortograf ofisiel. Dapre twa kifer sa?
- Ki bann tip erer lortograf to finn remarke dan text-la? Fer enn tablo pou klas bann erer-la (ex: 'e' final anplis, 's' anplis dan bann mo ki dan form pliryel, lartik defini anplis dan bann form aglitine kouma "la plage", etc.).
- Re-ekrir sa kominike-la dapre bann reg lortograf ofisiel. Fer atansion bann striktir fraz kan to pe re-ekrir text-la.

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)
LT1.1(iii); LT1.1(vii); LT2.1(v); ET3.1(i), (ii) & (iii)

Pou sa aktivite-la, bann zelev pou bizin lir kominike konsernan reouvertir bann laplaz dan rezion Mahebourg. Li importan sansibiliz bann zelev lor lobzekatif bann kominike ofisiel.

Enn lot travay importan dan sa aktivite-la port lor kestion lortograf. Dimoun ki finn ekrir sa kominike-la pa finn aplik bann reg ortografik ek sa li kapav permet bann zelev fer enn travay interesan pou reper diferan tip erer. Li importan ki fer zot fer sa travay tipolozik la ek pa zis demann bann zelev koriz text-la. Savedir ki avan demann bann zelev re-ekrir text-la, profesor kapav anim enn diskision avek bann zelev ek reper bann gran kategori ki pou permet zot reper bann erer.

AKTIVITE 4: ANOU GET EK ANALIZENN FIM DOKIMANTER

Aktivite obzervation

“Le fantôme du Wakashio”, se enn fim dokimanter ki finn realize par Jean-Luc Émile, Roshan Choony ek lekip Radio Plus enn lane apre dram Wakashio. Dan sa dokimanter-la, nou kapav tann differan temwaniaz ki explike kouma lavi bann peser, bann operator touristik ek bann abitan Mahebourg finn afekte par catastrof ekologzik Wakashio.

Get sa de klip ki nou finn pran depi sa dokimanter-la. Pandan ki to pe vizionn sa de extre-la, pran bann not ek, apre, reponn bann kestion ki swiv.

Klip 1: <https://youtu.be/uPfBiJdXfKE>

Klip 2: <https://youtu.be/-mUHXmFl8YA>

Klip 1

- Dan premie extre, enn temwin explike ki “bann Morisien ena enn latasman profon avek zot lamer ek avek zot lagon ... nou lamer li dan nou ADN nou antan ki Morisien.” Dapre twa, ki savedir “lamer form parti idantite bann Morisien”? Eski to panse li ena rezon? Explike kifer.
- Kifer Wakashio finn koz enn sarz emosionel osi imans lor bann Morisien?
- Dan ki manier lexersis fabrikasion bann boue “ti enn exitwar pou bann Morisien”?
- Sa temwin-la, li ousi explike kinofraz Wakashio finn bles lamer ek so lagon. Dapre twa, ki savedir? Kan lamer li blese, ki nou sipoze fer pou geri li?
- Explike ki ete enn konsians ekologzik? Dapre twa, ki kapav fer pou devlop enn pli gran konsians ekologzik kot bann Morisien?

Klip 2

- Dan deziem klip, se enn plezansie ki pe temwagn lor bann konsekans dram Wakashio. Ki ete enn plezansie?
- Dapre sa plezansie-la, dan ki fason lamer finn afekte parnofraz Wakashio?
- Ki reperkision marenwar finn ena lor bann koray ek lor resif? Kouma nou trouv sa?

NOT LOR SA AKTIVITE-LA

Konpetans ki pe devlope (depi TLS)

KO1.1(iii); KO1.2(ii), KO1.3(i), (vi) & (vii), KO1.6(i)

Sa aktivite-la pou permet bann zelev repran bann diskision ki ena dan koumansman Younit 2. Setadir, atraver dezas Wakashio, zot pou gagn lokazion ankor enn fwa diskit lor gran rol ki lamer zwe pou enn mazorite Morisien.

Nofraz Wakashio li enn levennman ki finn inskrir dan memwar tou Morisien ikonpri bann zenn. Li importan explik manier sa finn afekte bann dimounnan—an-partikilie bann abitan lakot Sid-Es—dan enn fason bien brital me li bon ousi soulign mobilizasian lapopilasian ki finn rezair dan enn fason exemplar e ki finn demontre enn solidarite extraordiner.

Profeser kapav ankouraz bann zelev get dokimanter-la net ek reflesi dan enn manier kritik lor sa levennman trazik la. Setadir ki li pou neseser ki bann zelev pran konsians bann konsekans enn catastrof parey ek zot pou ousi bizin reflesi lor manier kapav evit bann kiksoz parey a-lavenir.

Kreol
Monisien

GRAD 10